

Júlia ismeretlen kézíratai

Buza Péter

Soha nem látta senki a tárgyat: Szendrey Júlia „levelesládáját” (BUDAPEST 2015/7. Tóthék). Az irodalomtörténetben így aposztrofált kollekciónak ugyancsak sajátos körülmények között került elő az 1920-as évek közepén. Javát a nagy közgyűjtemények vásárolták meg, az asszony naplói, Arany, Petőfi autográf kézíratai, versei, levelei kutathatóak. 2015 őszén ezek száma gyarapodott további túlbecsülhetetlen kultúrhistoriai értéket képviselő, eddig nem ismert dokumentumokkal. Majd’ százötven évnyi lappangás után találtam meg őket Júlia egykori „titkára”, élete utolsó három évében szerelme, Tóth József ükunokájának, Bálintnak leányfalui nyaralójában. Magáról a tényről már beszámoltam a BUDAPEST 2015/1. számában (Cipruslombok Júliáért). Most el is olvashatják a legfontosabbakat.

A most előkerült kéziratok (egy levél, másolatok az 1860-as években publikált írásokról, Szendrey Júlia s szerelmes társának versei, amelyekről itt szó lesz) éppen úgy Tóth József hagyatékához tartoztak, ahogy Júlia „levelesládája”. Az imént hivatkozott közleményekben írtam meg, ki volt ez a kezdetben arisztokrata gyermekek mellett nevelősködő, aztán minisztériumban hivatalnokoskodó, végül dicső tanfelügyelői pályát befutó férfiú. Azt is, milyen szerepet töltött be Horvát Árpádné Szendrey Júlia mellett, a bemocskolt emléké, szerencsétlen sorsú nő életének utolsó felvonásában.

A kéziratokat Júlia halála után maga Tóth József rejtette el, házasságra készülve: özvegy *Vízkelety Béláné Vojacsek Adélt* vette nőül 1869-ben. Nem akarta, hogy élete előző, végleg lezárt történetének bizalmas dokumentumai a felesége kezébe kerüljenek. Gondosan bezárta a papírokat íróasztala titkos rekeszébe.

1868-ban Tóth a Zerge (ma másodsor Horánszky, közben Makarenkó) utca 3. számú házban lakott (újabb épület áll a helyén), Júlia pedig 1867 őszétől a 13. szám alatt (ma 15., és már itt sem az a földszintes ház áll, amelyikben az asszony meghalt.) Magától értődőnek látszik, hogy azért választotta társalkodó titkárnak éppen Tóthot, mert a szomszédban lakott. Holott nem erről van szó. A Zerge utca 3. számú házat csak 1868-ban adták át bérlőinek, a 13-ast pedig 1866-ban. S Tóth – aki akkor már három éve ismerte Horvátné – éppen azért költözött az előbbibe, hogy szerelme közelébe kerüljön. S először nem is Gyulai (akire a források utalnak), hanem Petőfi Zoltán vihette el anyjához a férfit „hivatalosan”. Amit az is bizonyít, hogy Zoltán 1868 végén egy ideig együtt lakott Tóthtal a Zerge utca 3. számú házban. Ez az az üzenőfüzetekből derül ki, amelyekben Horvát Árpád értekezett a fiaival – akikhez csak éjjelente járt haza, az Országút 11. (ma Károly körút 8.) szám alatti, harmadik emeleti közös lakásukba.

Leányfalu, Tóth-nyaraló

Regényes ötlet eljátszani a gondolattal, hogy Tóth József 1912-ben bekövetkezett haláláig olykor-olykor elővette ezeket az előző életéhez tartozó irományokat. Hiszen volt ennek a hagyatékának egy családon belül nyilvános része: sok-sok más dokumentum. A kéziratokat József *András* nevű fiára hagyta. Ezeket nevezte *Mikes Lajos* – amikor András szeretője, *Cary Mária* 1925-ben megmutatta neki – Szendrey Júlia „levelesládájának”. (BUDAPEST 2015/7. Tóthék.)

A titkos fiókos íróasztal *Máriához* (a famíliában Maca néni), Tóth József férjezett, de gyermektelen leányához került, talán

akkor, amikor nőül ment *dr. Szőke Gyulához*, s az ura körzeti állomáshelyére, Komádiba költözött. Andrásnak szintén *András* fia (s annak sógornője, *Somogyi-Tóth Józsefné Marikovszky Panni*) voltak azok, akik 1962-ben – a már özvegy Maca néni halála után – elutaztak a faluba, hogy a hagyatékot felszámolják.

A bútorokat eladták vagy kidobták. Az íróasztal is vagy erre vagy arra a sorsra jutott, de szerencsére előbb még alaposan átvizsgálták. És meglelték a rejtett rekeszt vagy fiókot, amit ki is nyitottak, megtalálva a Júlia után maradt, rég elfelejtett kéziratokat. A történetünkben másodikként említett András szűk húsz évvel később, nem sokkal a halála előtt egy, az unokanővéreinek, *Asztalos Sándorné Tóth Margitnak* címzett levelében (továbbá egész családjának szánt visszaemlékezésében is) leírja, hogy a titkos rejtékben megtalálta azt a szerelmes levelet, amely egészen más megvilágításba helyezi Tóth József és Horvát Árpádné kapcsolatát, mint ahogy a világ és család tudta, tudhatja – ám ősei engedelmes utódjaként döntött: ha „eldugták a levelet, én is eldugtam”. (Más kéziratokról nem szól az üzenet.)

A komádii hagyatékot felszámoló Andrásnak Tamás nevű fiához került ez a levél – ezt azonban a ma élő családtagok csak hosszas egyeztetés után derítették ki: 2015 szeptemberében tudatva az örömhírt, hogy megvan ez a nekik is oly fontos és feltehetően érdekes dokumentum. Mégpedig a régen halott Tamásnak *Bálint* nevű fiánál, Leányfalun, a Tamás-ág hegyoldali nyaralójában. A fiú egy olyan bőrdő alján lelte meg az irományokat, amit talán még édesapja halálakor vittek ki ide, s amíg a felfedező András fia, történetünkben a harmadik *András* meg nem kérte rá, ki se nyitották.

Kiderült: nem csak a szerelmes levél volt a dossziében (szövegét 2015 decemberi számunkban adtam közre, a Cipruslombok Júliáért című írásomban) – de egy Tóth-írta szerelmes vers pizkozata, további írásokkal, Júlia három autográf kéziratával együtt. És végül sikerült megszervezni egy személyes találkozót a helyszínen, ahová fotósunk, *Sebestyén László* is elkísért, hogy rögzítsük a kutatás egyelőre véglegesnek látszó eredményét. Azóta Tóth Bálint közvetítéssel lehetővé tette, hogy az anyagot a Petőfi Irodalmi Múzeumban is beszkeneljük.

„Arany tanácsok”

Keskeny, pecsétviasszal lezárt boríték, ajánlott levél, Sarkadról érkezett, ép a bélyeg és a bélyegző. Júlia bontotta ki. A Zerge utca 13. számú ház 14. számú, földszinti lakásában. Június utolsó napján. Tíz héttel a halála előtt. A levelet a fent említett közleményben borítékostul bemutattam már. Ahogy azt a versfogalmazványt is, amelyben Tóth 1865-ben vall szerelmet

az asszonynak. Belekerült ebbe az írásomba az az aforisztikus fogalmazvány is, amelyben férfiról és nőről értekeznek az ismeretlen szerző, S amelyen a dátum – „Nkároly, 846” – mintha arról árulkodna, ez is Júlia írása, ha nem is szerzője annak. „pp.” szignóval jegyzik a sorokat, ez a rövidítés valószínűleg a *per procura* fordulaté (itt meghatalmazottat jelenthet, vagyis valakit, akit a nagykárolyi megyebábra érkezett, Sándorával itt megismerkedő tizenhét éves leánya megkért a szöveg leírására.)

„A ki szeret, hisz. – Állandó hitnek csalódása keserű; – hitetlenségé keserűbb. A lelki kincs gyémánt-e, kavics-e? Megváltik. A rágalom kormos lehellese fényét veszti: az idő vissza adja. A kavicsból könnyű megválni. Mély víz, mély szerelem nem háborog könnyen. A nő szerelmében mennyországát nyeri, vagy veszti. Élni vagy szeretni nála egy. A férfi inkább nem szeretettni, mint nem becsületni ohajt. Igaz szeretetnek becsülés az alapja; viszonz, építi, bizalom összetartja; – apró csalódások, akadályok edzik. A szeretet bennünk fel oszlott istenség.... NKároly. 846. pp.”

Bizonyosan idegen kéz írása viszont egy következő, a címlappal együtt hat oldalnyi dokumentum: „Arany tanácsok gyermekeknek (Deák Ferencz egy leveléből)” címmel. Nem teljesen ismeretlen a Deák-kutatók körében. 2015-ben jelent meg „Jól esik köztetek lenni” címmel Kiss Gábor szerkesztésében a Haza Bölcsse körül élő nőkről szóló tanulmánykötet egy korábbi, Deák és a nők című konferencia anyagából. Ebben Deák Ágnesnek az a szerkesztett előadása, amelyben a kiegészítés atyja és Vachott Sándorné Csapó Mária kapcsolatáról értekezett, akik az irodalomtörténeti jelentőségű híres főtí szüreten ismerkedtek meg 1842-ben, és lettek jó barátok, levelezőpartnerek. Az „Arany tanácsok” részlet Deák egy meg nem nevezett barátjának leveléből, amelyet 1861-ben küldött el Vachottnénak, hogy az asszony a szerkesztésében megjelenő Anyák Hetilapjában közreadhassa. Ez végül elmaradt, de aztán Csapó Mária 1864-ben a Magyar Gazdasszonyok Hetilapjában mégis megjelentette. A most előkerült kézirat talán ehhez a közléshez kapcsolható.

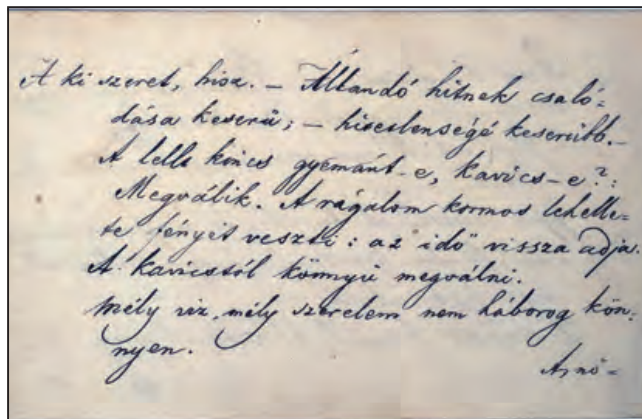
Négy oldalnyi, cím nélküli ballada az újabb szöveg, egy fiatalon haldokló, férjhiabszó színesnőről. A végén dátum: „7/1 1862”. A kézírás nagy valószínűséggel Tóth Józsefé. Talán magának a versnek is ő a szerzője. Három versszak álljon itt a tizenkettőből:

„Neki nincs barátja, nincsen anyja, apja,
Kedvesei voltak, és azok elhagyták,
Kevés volt egy szívnek szeretni s lekötni,
S kiknek osztogatta, azok elhasználták

Kincsek után vágyott, hiú beteg lelke,
Tetszeni óhajtott az egész világnak,
S odaadta érte édes ifjuságát
Cserében, levelét a nyíló virágnak.
(...)

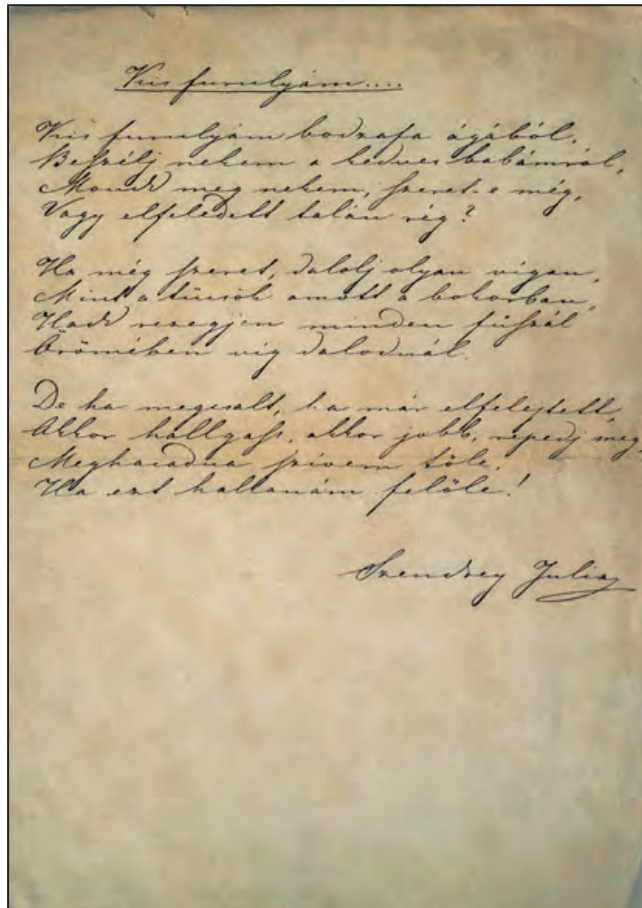
Aludjál leánya, aludjál sokáig,
Huzzák a harangot de te már nem érted,
Bocsássa meg Isten a miket vétettél,
Szíved hiúságát... Imádkozom érted.”

Még egy költemény, az aláírás: Flóra. Szerzője valószínűleg a korszak egyik legismertebb költőnője, Majthényi Flóra (1837–1915). „Ne gondold...” a címe. Négy versszak, a nő szépségnek a korban oly fontos jegyét, a piros arcot leplezi le. Mert „gyakran csak az életnek utolsó reménye”, hervadt levél „Mely akkoron kigyúl, / Midőn aztán nem sokára / le a harasztra hull.” Szendrey Júlia kézírása.

„Kedves jó gyermekem”

A másfél százada rejtőzködő gyűjtemény kétségkívül legértékesebb darabja három autográf verskézirat, mindegyik Szendrey Júlia saját költeménye. Egyik sem jelent meg nyomtatásban, s csak egy – a „Kis furulyám” című – található meg az MTA Kézirattárában őrzött versgyűjtemény lapjain. Utóbbi tartalma 90 lapon 49 vers és 6 verstördék. Ezek között mindössze 26 olyan van, amelyeket Bihari Mór – hírlapi megjelenésüket felkutatva – 1909-ben a Petőfi Könyvtár VII. kötetében publikált. (Gyimesi Emese az Irodalomtörténeti Közlemények 2012. 1. számában közreadott tanulmányában minden részletre kiterjedően elemzi ezt a kérdéskört.) A „Kis furulyám... Népdal (Káka tövén költ a ruca nótájára!)” a 37. sorszámmal szerepel a Tóth József megőrizte gyűjteményben, és születésének dátuma is olvasható a vers alatt: „Pest, június 11. 1856”. Az a másolata, amelyet Leányfalun meg-

találtunk, egy másik alkalommal és más céllal készülhetett, az írásképek mértékben el is tér a gyűjteményétől, valószínűleg korábbi, mint az. Besorolási szám sincs rajta. Szerepel viszont sorszám a másik két autográf és alá is írt Szendrey Júlia kézíraton – ám ezek egyike sincs benne az MTA-ban őrzött gyűjteményben (ott ugyanezek a számokon más szövegeket találni).

Két magyarázat lehetséges. Talán becserélte ezeket azokra az össze is fűzött másolatsorban, aki összerakta, vagy készült még egy válogatás, összesítés, és ennek 87. és 88. oldalára került (volna?) ez a két szöveg.

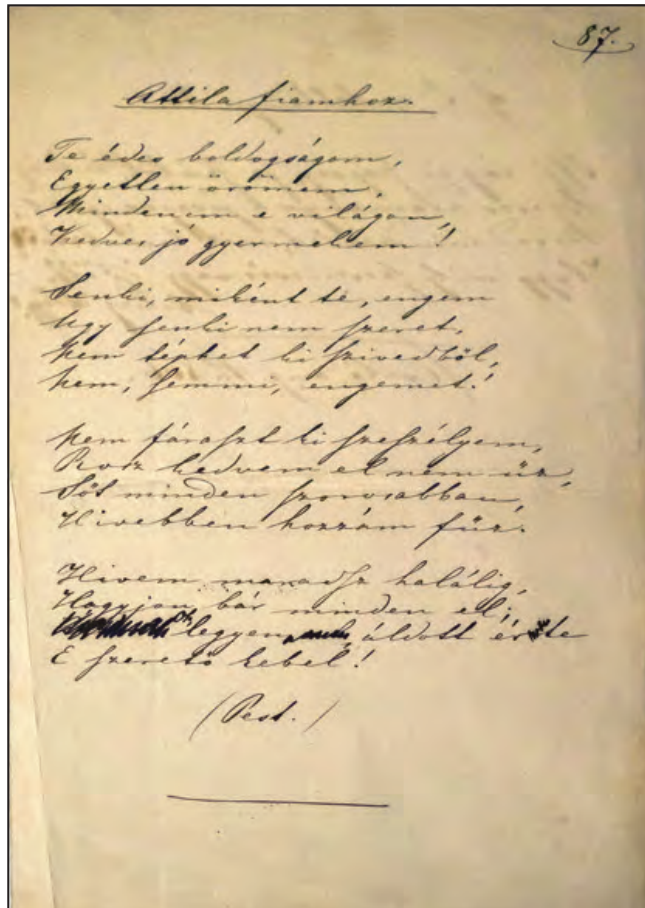
A korábbi – bár ezen nincsen dátum – Pesten írta. Valószínűleg nem sokkal Attila fia születése (1851) után.

„Attila fiamhoz

Te édes boldogságom,
Egyetlen örömem,
Mindenem e világon,
Kedves jó gyermekem!

Senki, miként te, engem
Ugy senki nem szeret,
Nem téphet ki szívedből,
Nem, semmi engemet!

Nem fáraszt ki szeszélyem,
Rosz kedvem el nem űz,
Sőt minden szorosabban,
Hívebben hozzám fűz.

Hívem maradj halálig,
Hagyjon bár minden el;
Oh legyen áldott érte
E szerető kebel!

(Pest.)”

Legkevesebb 12 évvel későbbi az aforisztikus rövidségű vers, amelyet Csákon írt (ma Geisztcsákó, Kondoros határában), 1866. augusztus 11-én, amikor sógorát, az itt intézősködő *Petőfi Istvánt*, Zoltán fia gyámját meglátogatta. A birtok eredetileg *Batthyány László*é volt, ő építette ide a ma is álló vadászkastélyt, de ekkor már néhány éve megvette a gyertyagyárosból lett sertéskereskedő *Geist Gáspár*. (Pest híres háza volt a három utcára és a Kálvin térre néző hatalmas bérpalotája, amelyet Ybl tervei alapján építettett éppen ezekben az években.) Hét gyermeke született, egyik leányát *Ilkának* hívták. Azon a nyáron megkérte híres vendéget, írjon pár sort az emlékkönyvébe.

Megtörtént: „Ifjuság és szépség, jó szülők, testvérek / Becses adományi a jóságos égnek / Bírod mindezeket. Mit kívánhatnék? / hogy mily szerencsés vagy, ép olly boldog is légy!”

A versikét le is másolta, Tóth József elrejtette, Tóth Bálint megtalálta, én most publikáltam. Ezzel véget is ér ez a fejezete talán tovább terebélyesedő történetünknek. Időközben megtaláltam ugyanis még valamit. Pontosabban: valakit. Szendrey Júlia egyetlen élő leszármazottját: ükunokáját, *Mambrini Daisyt*. Dortmundban.

Folytatás? Következhet. ●

